

L'Horta de Pinyana és una de les vint-i-dues unitats paisatgístiques identificades i analitzades al catàleg *Les Terres de Lleida*, elaborat per l'Observatori del Paisatge i publicat per la Generalitat de Catalunya. Pertany íntegrament a la comarca del Segrià i integra els municipis de la Portella, Vilanova de Segrià, Rosselló, Alpicat, Torreserona, Torrefarrera i Benavent de Segrià. També inclou part dels termes municipals d'Alfarràs, Almenar, Alguaire, Lleida, Corbins i Alcarràs.

L'horta de Pinyana, a Lleida, és el referent paisatgístic que dona nom i identitat a aquesta unitat de paisatge. La major part d'aquest territori està dedicada a l'agricultura, especialment a fruiters de fruita dolça com les pomes, els presseguers o les pereres, però també hi ha cultius herbacis extensius de panís i alfals. La floració dels fruiters a la primavera produeix contrastos cromàtics en blanc i rosa, que s'oposen al verd de la foliació, de manera que es crea una antítesi de gran valor visual. Un efecte fugaç que rara vegada dura més de tres setmanes.

En general, les parcel·les de cultiu són de petites dimensions, amb un patró de distribució que s'adapta als suaus relleus que connecten la plataforma d'Almenar-Alguaire amb la Noguera Ribagorçana i el Segre. En els cursos fluvials d'aquests dos rius hi ha una seqüència de tossals que s'intensifiquen quan ambdós es troben i que representa un dels elements visuals més destacables de l'àrea.

La ciutat de Lleida es troba inclosa en aquesta unitat, per això una part presenta elements desvinculats del caràcter eminentment agrícola de la unitat en forma d'infraestructures de mobilitat, comunicació i d'energia. Cap al nord de la unitat el poblament esdevé de tipologia més rural i dispers.

Cal destacar la importància de la Seu Vella de Lleida, que contribueix a dibuixar el perfil inconfusible i típic de la ciutat. Juntament amb l'horta, és l'element que dona més identitat a la zona.

RAMON VIL ALTA

L'Horta de Pinyana

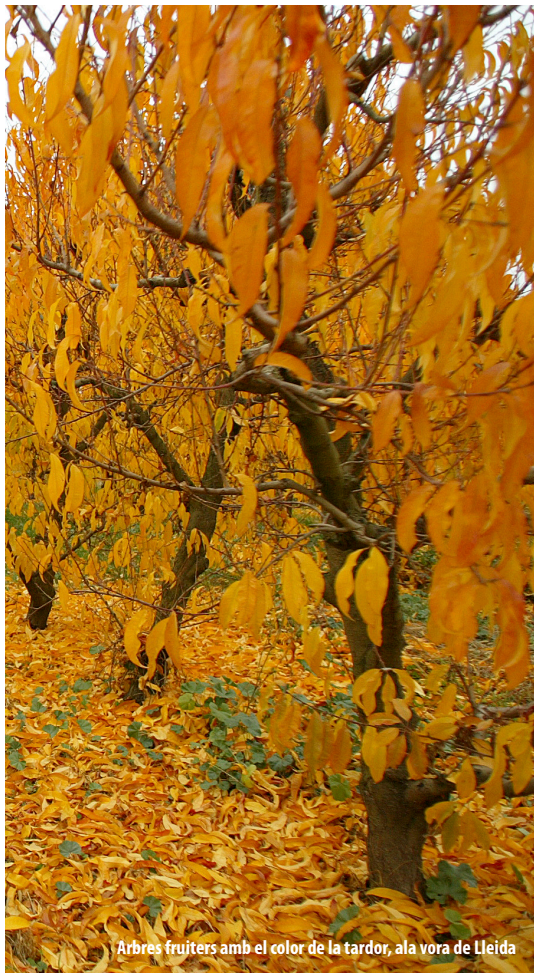
L'Horta de Pinyana és un paisatge actiu, en constant moviment, complex i, en ocasions, discordant i desequilibrat. Repassem el passat i el present d'aquest paisatge, així com els valors identitaris que el caracteritzen.

Reportatge d'El Temps

Evolució històrica del paisatge

Els arqueòlegs van localitzar els primers assentaments humans estables, anteriors a l'època ibèrica, als turons elevats a banda i banda del Segre. Per exemple,

al tossal de la Nora, al puig Perdiguier, al Vilot de Montagut, al Morro, al puntal d'Aubet o al turó de la Seu Vella. A l'època ibèrica, durant els segles VI a III aC, la població va experimentar un creixement

Arbres fruiters amb el color de la tardor, ala vora de Lleida

important i els poblats ja eren nombrosos. Al territori destacava especialment la població d'Iltirta (Lleida), probablement instal·lada a la roca superior del turó de la Seu.

Al segle I dC, el poeta Lucà va explicar al seu llibre *Pharsalia* que Ilerda, que aleshores ja era municipi romà, dominava una plana extensa i fèrtil des del turó en què s'assentava: "Ilerda, una ciutat fundada per mà antiga i alçada sobre una alzinada muntanya, no lluny d'un planell més baix, enmig d'un sòl ric en conreus lucratis, amb un riu que abraça un pont de pedra d'ampla arcada, capaç de resistir qualsevol riada hivernal".

El medi rural romà es va concentrar a la riba dels dos grans rius que limiten aquest territori i als voltants de les principals vies romanes. Aquestes vil·les romanes van combinar l'explotació agrícola amb la ramaderia de bestiar de llana. Probablement, en època romana ja exis-

+ MIRADORS DE L'HORTA DE PINYANA

Un dels principals miradors de l'Horta de Pinyana és el turó de la Seu Vella de la ciutat de Lleida, que ofereix panoràmiques al paisatge fluvial del Segre, a la plana d'Urgell i al sector oriental de l'horta de Pinyana. Des del Sagrat Cor d'Alguaire,

un monument construït al cim d'una muntanya de 387 metres, també es pot veure el paisatge fluvial del Segre –concretament el sector de la Noguera Ribagorçana– així com l'extrem nord-occidental de l'Horta de Pinyana.

tia una important zona de regadiu d'aigües procedents del riu Segre. La séquia de Fontanet i la séquia d'Alcarràs són, segurament, d'aquest període.

Amb posterioritat, aquestes terres van rebre una forta influència musulmana fruit dels més de quatre segles de domini islàmic. Els conreus de secà com l'herbací, l'olivera i la vinya devien ser dominants a les zones allunyades dels regadius. En tot cas, l'element més destacable d'aquest període és l'extensió de la zona regable, com demostra el fet que el primer tram de la séquia de Pinyana és construït en aquella època. Aquest s'originava a la rodalia d'Andaní i arribava únicament fins a Almenar. Posteriorment, després de la conquesta cristiana de Lleida, la séquia es va allargar i va donar origen a l'actual canal de Pinyana. D'altra banda, a partir del segle XII es va iniciar el domini cristià d'aquestes terres, que va coincidir amb la desaparició de zones boscoses pròximes a la Sardera, Raimat i Almacelles. D'aleshores ençà la zona regada no ha deixat d'augmentar amb la construcció de diferents séquies i braçals procedents del canal de Pinyana, que actualment rega unes 8.500 hectàrees.

A l'edat mitjana, la importància de la vinya era gran i es trobava estesa arreu. Els historiadors situen aquests conreus molt pròxims als nuclis de poblament. A partir de documents antics, es pot deduir que les peces de terra que contenen els ceps eren més aviat petites, compreses entre 0,25 i 0,5 hectàrees. D'altra banda, descriuen terres de vinya acompanyades d'oliveres i altres fruiters, com el noguer, però sobretot la figuera. Uns

arbres que, fins a la segona meitat del segle XX, sovintejaven per aquestes terres.

Les terres situades al nord-oest de la ciutat de Lleida després de la conquesta cristiana van mantenir la tipologia de poblament semidissemnat que ja tenien en època musulmana, basada en una organització en torres, és a dir, en nuclis de població no fortificats en què vivien diverses famílies. La majoria d'aquestes torres foren abandonades arran de la guerra dels Segadors i el bandolerisme però algunes han arribat fins a l'actualitat, com per exemple Torrerona, Torrefarrera o Torre Rosselló.

Anys després, el paisatge va incorporar d'una manera progressiva noves torres d'horta fetes de tova o de tàpia. No eren per viure-hi, perquè la gent aleshores vivia a la ciutat o al poble, sinó que servien per guardar-hi els estris i allotjar-se durant els mesos de més feina al camp. Fins a la fi del segle XIX, la població que vivia a l'horta era ben escassa. A poc a poc, i d'una manera gradual, però, el pagès va anar transformant la torre en un assentament més permanent. La intensificació, l'especialització dels conreus i una gran demanda de productes també va contribuir a un assentament permanent al camp que va ocasionar →

**AQUEST TERRITORI
ESTÀ DEDICAT A
L'AGRICULTURA,
ESPECIALMENT A
FRUITERS**

→ l'engrandiment de la torre tradicional i la construcció d'edificacions annexes a la mateixa. L'any 1968, Josep Vallverdú ho descrivia al volum de *Catalunya visió*: "L'habitatge, a part els poblaments, és construït per les 'torres' o casetes unifamiliars de l'horta. Pels volts de Lleida hi ha vint mil habitants que viuen en aquestes casetes, totes elles situades a un tret de pedra d'una séquia, d'on deriven aigua; és freqüent de tenir als volts de la casa una pinya d'arbres d'ombra, oms o salzes. El gos us borda quan us hi acosteu, però no passa res [...]. Tothom es coneix, tothom parla a crits: estampa d'horta".

A partir dels anys vuitanta del segle xx molta gent abandona la torre com a habitatge, es desplaça a la ciutat o nucli rural pròxim i l'edifici es converteix en un lloc de temps lliure amb un entorn sovint enjardinat.

El nucli de Montagut i la part nord del terme d'Alcarràs van ser terres comunals o de propietat eclesiàstica destinades a pastura. Amb motiu de les desamortitzacions, van patir fortes transformacions agràries: van ser rompudes, desermades, parcel·lades i repartides entre parcers o venudes. Tot plegat va ocasionar fortes repercussions en el paisatge.

Finalment, i pel que fa a les activitats que apareixen a redós del canal de Pinyana, destaca la presència de molins fariners. Del segle XIX ha arribat el d'Alfarràs, que encara es conserva. Tampoc no es poden oblidar les sínies construïdes per derivar l'aigua de la séquia i dur-la als braçals de reg. En el darrer terç del segle XIX es van instal·lar, també a la vora del canal, destil·leries d'aiguardent, teuleries, fàbriques tèxtils i conserveres. Més tard, es van construir petites centrals elèctriques que aprofiten els salts d'aigua del canal i les sèquies principals.

El paisatge actual de l'Horta de Pinyana

Actualment l'estructura del paisatge està condicionada per la morfologia parcel·laria basada en petites unitats agrícoles regades pel canal de Pinyana. El sistema

Conreus de fruita dolça de l'horta de Pinyana.

JORDI BAS

PLA DE PAISATGE DE CERVERA

Cervera és el primer municipi català amb un Pla de paisatge. El document es va presentar el passat 4 de juny i suposa el trasllat a escala local de la metodologia dels catàlegs de paisatge publicats per la Generalitat.

El pla s'ha elaborat a partir de la participació de diversos agents del paisatge del municipi. Concretament, es van realitzar un total de vuit sessions de participació on hi van participar un total de setanta-cinc persones que representaven onze entitats diferents. Aquesta participació va permetre identificar cinquanta quatre punts febles (impactes) i cent trenta-tres punts forts (valors) del paisatge.

La part més rellevant del document és la que defineix els objectius de qualitat paisatgística i les accions que cal emprendre per assolir-los. Els tres objectius que planteja el Pla reflecteixen les aspiracions dels diversos agents de paisatge sobre com voldrien que fos el paisatge municipal en un futur. A partir d'aquests objectius, els agents han determinat també quines accions són les que han de permetre assolir-los. És en aquest darrer punt on rau una de les principals singularitats del pla: el fet que els agents del paisatge es comprometen en la seva aplicació.

urbà de Lleida ha actuat sobre aquestes trames i les ha afectades parcialment.

El paisatge actual de l'Horta de Pinyana és molt elevada. Al voltant d'un 10% de la seva superfície està classificada com a urbana, cosa que representa el percentatge més alt de la plana. En tot cas, els nuclis de població es concentren bàsicament a l'àrea urbana de Lleida i la densitat d'assentaments va disminuint a mesura que hom es trasllada cap al nord. Les proporcions entre les ocupacions del regadiu són bastant equilibrades: 33,3% per als herbacis i 43,5% per als fruiters.

Les noves tecnologies de reg tenen una presència forta en aquest territori. Hi ha una concentració important de parcel·les de forma circular per la implantació dels conreus herbacis, que creen espais difícilment definits en els contactes amb les parcel·les adjacents dels camps de fruiters.

Pel que fa a les transformacions induïdes pel creixement urbà, la ciutat de Lleida –que ja concentra a hores d'ara vora el 40% de la població de la plana– se situa al bell mig de l'espai regat pel canal i, a mesura que s'ha expandit, ha anat ocupant i fragmentant espais d'horta. A més, a la rodalia de la unitat ha anat creixent una gran quantitat de petits municipis, de diverses mides, com Rosselló, que ha mantingut, fins fa alguns anys, una dinàmica de creixement continu i ràpid des

del 1999, així com també Torrefarrera i Benavent de Segrià, entre d'altres.

La superposició d'infraestructures i altres elements com granges o polígons industrials recents que ocupen molt d'espai en aquest paisatge originalment agrícola, genera condicions visuals cromàticament bigarrades i introdueix línies anguloses. Com hem dit, la floració dels fruiters a la primavera produeix contrastos cromàtics en blanc i rosa que s'oposen al fons verd del fullam. En aquest paisatge, el grau de verdor màxim s'assoleix a l'estiu.

Més enllà de les pèrdues de sòls agraris que va patir el paisatge en el seu dia per la construcció de l'A-2 i l'AP-2, també es veu afectat per la línia del TAV. És evident que aquesta nova i important infraestructura, en combinació amb el canvi d'ús de sòl per extensió de la urbanització a la rodalia dels nuclis urbans importants provoquen un notable procés d'abandonament de camps de cultiu.

Valors en el paisatge

L'horta és un valor identitari molt arrelat al territori. Forma part de la història

L'ESTRUCTURA DEL PAISATGE ESTÀ CONDICIONADA PER LA MORFOLOGIA PARCEL·LÀRIA

d'aquestes terres perquè sempre ha representat una font de riquesa en un context de terres pobres i eixarregides. De fet, encara avui l'horta continua despertant molt d'interès per als lleidatans, que la perceben com a paisatge emblemàtic que sintetitza la seva identitat històrica, i, com a tal, ha estat objecte de mobilitzacions ciutadanes en diverses ocasions per garantir-ne la preservació.

D'altra banda, l'horta és, encara avui, un dels actius econòmics de Lleida i, per tant, a banda de la seva valoració estètica, té una gran importància com a valor productiu. A més a més, l'horta s'ha convertit amb el temps en un espai que combina l'ús agrari amb un ús més social. En aquest sentit, l'horta complementa els parcs de la ciutat com un espai

ELS NUCLIS DE POBLACIÓ ES CONCENTREN BÀSICAMENT A L'ÀREA URBANA DE LLEIDA

més d'oci i de trobada per als habitants de Lleida, que el consideren un patrimoni natural, però sobretot cultural.

La Seu Vella o Catedral de Santa Maria de Lleida —“el castell”, com popularment l'anomenen els lleidatans— contribueix a dibuixar el perfil inconfusible i típic de la ciutat i també és percebut per la gent de la zona com a factor identitari. El temple està construït en estil romànic tardà i gòtic, i és de planta basilical de creu llatina de tres naus, amb el campanar més alt de Catalunya. Magí Morera i Galícia va escriure un sonet dedicat al campanar que està reproduït en una làpida col·locada a la mateixa torre:

“A dalt de la muntanya que domina com miranda els bells termes lleidatans, s'enlaira un campanar fet per gegants o per homes de raça gegantina. Quan guaita cap avall, l'aigua veïna del riu li dóna espill i l'horta encants; i guaitant cap amunt, toca amb les mans i conversa amb la lluna i la boirina. Pugem-hi, doncs... L'escala cargolada que als ulls dóna mareig i al cor neguit, sembla que estigui des del cel penjada. I amunt, amunt, ¡ja ets dalt! Ara, esperit, si et sents d'àliga el cor, ¡pren revolada, que ja ets a mig camí de l'infinit!”

La sèrie Paisatges de Catalunya es fa amb la col·laboració de l'Observatori del Paisatge i del Departament de Territori i Sostenibilitat

<http://www.catpaisatge.net/cat/catalegs.php>

Perfil de la Seu Vella de Lleida, des de la llera del Segre.

DEPARTAMENT DE TERRITORI I SOSTENIBILITAT